

*§ 26-0. Краіны Захаду ў міжваенны перыяд

РЭВАЛЮЦЫЯ НАЦЫЗМ ФАШЫЗМ ВЯЛІКАЯ ДЭПРЭСІЯ НАРОДНЫ ФРОНТ ВЕРСАЛЬСКА-ВАШЫНГТОНСКАЯ СІСТЭМА МІЖНАРОДНЫХ АДНОСІН ПАЛІТЫКА «ЗАМІРЭННЯ АГРЭСАРА»

1. Асноўныя этапы развіцця краін Захаду ў міжваенны перыяд. У развіцці краін Захаду ў міжваенны перыяд (1918–1939 гг.) вылучаецца некалькі этапаў.

ЭТАПЫ РАЗВІЦЦЯ КРАІН ЗАХАДУ Ў МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД

1. Прааналізуйце схему «Этапы развіцця краін Захаду ў міжваенны перыяд». Якія тэндэнцыі і заканамернасці ў развіцці краін можна вылучыць?
2. Як вы лічыце, чаму ва ўмовах сусветнага эканамічнага крызісу (1929–1933 гг.) у Еўропе ўзмацняецца ўплыў фашысцкіх партый?
3. Чаму пасля сусветнага эканамічнага крызісу абвастраецца міжнародныя адносіны і нарастае пагроза новай сусветнай вайны?

2. Змены на палітычнай карце Еўропы пасля Першай сусветнай вайны. Адным з вынікаў Першай сусветнай вайны былі істотныя змены на палітычнай карце Еўропы. Вядучая роля ў рамках створанай пасля вайны Версальска-Вашынгтонскай сістэмы міжнародных адносін належала Вялікабрытаніі і Францыі.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Параўнайце палітычную карту Еўропы да і пасля Першай сусветнай вайны. Адкажыце на пытанні.

1. Назавіце дзяржавы, якія распаліся ў выніку Першай сусветнай вайны.
2. Якія новыя дзяржавы ўтварыліся ў Еўропе пасля Першай сусветнай вайны?
3. Як змянілася тэрыторыя Германіі пасля Першай сусветнай вайны?

Еўропа ў 1914 г.

Еўропа ў 1923 г.

3. Пасляваенны крызіс. Першая сусветная вайна прывяла да нечуваных чалавечых ахвяр, вельмі шмат людзей сталі інвалідамі. Гэтыя акалічнасці значна паменшылі колькасць рабочых рук. Для інвалідаў, пажылых людзей сітуацыя ўскладнялася тым, што большасць з іх не маглі разлічваць на атрыманне дапамогі з боку дзяржавы.

Першая сусветная вайна спустошыла цэлыя рэгіёны Еўропы. Была падарвана фінансавая стабільнасць, велізарных маштабаў дасягнула інфляцыя. У асабліва цяжкім становішчы знаходзілася эканоміка Германіі і іншых краін, якія пацярпелі паражэнне ў вайне. У выніку ваенных дзеянняў моцна пацярпела эканоміка Францыі. У той жа час ЗША значна ўмацавалі сваю эканамічную магутнасць і ператварыліся ў крэдытара шэрагу еўрапейскіх дзяржаў.

У гады вайны эканоміка дзяржаў Захаду працавала перш за ўсё на забеспячэнне патрэб фронту. Пасля заканчэння вайны неабходна было пераводзіць прадпрыемствы на вытворчасць мірнай прадукцыі. У сувязі з гэтым у першыя пасляваенныя гады заходнія краіны сутыкнуліся з эканамічным крызісам, які праяўляўся ў спадзе вытворчасці, парушэнні вытворчых сувязей, банкруцтве прадпрыемстваў, росце беспрацоўя і зніжэнні ўзроўню жыцця насельніцтва.

Дзяржавы-пераможцы пачалі выходзіць з эканамічнага крызісу ў 1922 г. Германія пераадолела спад вытворчасці толькі ў 1924 г.

4. Сацыяльныя і палітычныя перамены. Пасля заканчэння Першай сусветнай вайны краіны Захаду сутыкнуліся не толькі з вялікімі эканамічнымі цяжкасцямі, але і з сацыяльна-палітычным крызісам. У шэрагу дзяржаў Еўропы гэты крызіс выклікаў рэвалюцыі. Найбольш значная сярод іх была Лістападаўская рэвалюцыя 1918–1919 гг. у Германіі, якая прывяла да падзення манархіі і ўсталявання ў краіне

Наступствы Першай сусветнай вайны

Эканоміка краін Захаду ў першыя пасляваенныя гады

Банкнота 1923 г.
у 100 мільярдаў нямецкіх
марак. За некалькі дзён яна
абясацілася ў тысячу разоў

Рэвалюцыйныя падзеі ў Еўропе

дэмакратычнай рэспублікі. Буржуазна-дэмакратычныя рэвалюцыі прайшлі ў Аўстрыі (1918 г.), Венгрыі (1918 г.).

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

1. Чаму пасля Першай сусветнай вайны былі так папулярныя сацыялістычныя ідэі?
2. У якіх краінах адбыліся сацыялістычныя рэвалюцыі і былі абвешчаны савецкія рэспублікі?
3. Як вы лічыце, чаму ўсе савецкія рэспублікі ў Еўропе праіснавалі непрацяглы час?

● **ОСАА** Сталіцы дзяржаў
 ○ Кіль Іншыя гарады
 ————— Граніцы дзяржаў на 1921 г.

🚩 Сацыялістычная рэвалюцыя ў Расіі 25.10 (07.11).1917
 🚩 Буржуазна-дэмакратычныя рэвалюцыі (з указаннем дат)

🇸🇫 Савецкія рэспублікі:
А Фінляндская (27.01–4.05.1918)
Б Баварская (13.04–1.05.1919)
В Венгерская (21.03–01.08.1919)
Г Славацкая (16.04–7.05.1919)

🇷🇺 Дзяржавы Прыбалтыкі, якія былі савецкімі рэспублікамі ў 1919–1920 гг.
 Лічбамі на карце пазначаны:
 1 – Нідэрланды;
 2 – Бельгія;
 3 – Люксембург;
 4 – Вольны горад Данцыг;
 5 – Каралеўства сербаў, харватаў і славенцаў

Рэвалюцыйныя падзеі ў Еўропе ў 1917–1920 гг.

Зніжэнне супрацьстаяння ў грамадстве

У краінах Захаду, што выйшлі пераможцамі з вайны, яе наступствы для насельніцтва былі менш катастрафічныя. Людзей з розных сацыяльных пластоў аб'ядноўвала агульнае дачыненне да атрыманай перамогі. Кіруючыя колы Францыі і Вялікабрытаніі правялі рэформы ў інтарэсах простых людзей, што знізіла супрацьстаянне ў грамадстве. Названыя акалічнасці дазволілі большасці краін Захаду пазбегнуць рэвалюцый.

Ва ўмовах пасляваеннага крызісу ў Еўропе сфарміравалася новая палітычная плынь — фашызм. У 1919 г. у Германіі паўстала партыя, якая ад сакавіка 1920 г. атрымала назву Нацыянал-сацыялістычная рабочая партыя Германіі (НСДАП). У Італіі ў тым самым годзе ўтварылася Нацыянальная фашысцкая партыя. Нацыянал-сацыялісты і фашысты ставілі за мэту захоп улады і ўсталяванне дыктатуры сваёй партыі. Парламенцкая дэмакратыя падлягала ліквідацыі. Ёй на змену мела прыйсці таталітарная дзяржава, якая імкнулася цалкам кантраляваць жыццё грамадства і кожнага чалавека. Італія стала першай краінай, у якой фашысты на чале з Б. Мусаліні прыйшлі да ўлады (кастрычнік 1922 г.).

Узнікненне фашызму

27–30 кастрычніка 1922 г. адбыўся «Паход на Рым» — марш баевікоў Нацыянальнай фашысцкай партыі на чале з Б. Мусаліні, здзейснены з мэтай ціску на кіраўніцтва Італіі і захопу ўлады ў краіне. Прыхільнікі Б. Мусаліні выйшлі да ваколіцаў Рыма, пасля чаго ён быў прызначаны прэм'ер-міністрам Італіі і сфарміраваў першы фашысцкі ўрад.

Італьянскі гісторык Ф. Філіпі так каментуе гэты падзеі: «Напачатку 1920-х гг. Італія зазнала высокую інфляцыю і беспрацоўе, а супрацьстаянне левых і правых нагадвала грамадзянскую вайну. Мусаліні прадстаўляў сябе адначасова і салдатам, і міратворцам, і кароль, у спадзяванні на мір і стабільнасць, вырашыў дараваць яму ўладу. Так і пачалася гісторыя фашызму».

1. Якія фактары, на думку Ф. Філіпі, паспрыялі прыходу фашыстаў да ўлады ў Італіі?
2. Якія спадзяванні ўскладаліся на ўрад Б. Мусаліні? Ці апраўдаў ён іх?

Стабілізацыя эканомікі

5. Эканамічны ўздым у сярэдзіне — другой палове 1920-х гг. Перыяд 1924–1929 гг. у краінах Захаду характарызаваўся хуткім ростам эканомікі. Гэтаму паспрыяў шэраг фактараў.

Устанавіце прычынна-выніковыя сувязі паміж фактарамі, паказанымі ў схеме, і ростам эканомікі ў краінах Захаду ў 1920-я гг.

Фактары, якія паспрыялі эканамічнаму росту краін Захаду ў 1920-я гг.

Адкладзены попыт насельніцтва

Маштабныя аднаўленчыя работы

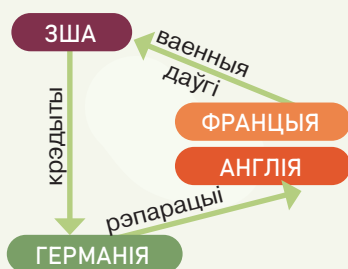
Тэхнічнае пераабсталяванне вытворчасці

Удасканаленне арганізацыі вытворчасці

Спрыяла эканамічнаму росту і аднаўленне міжнародных эканамічных сувязей пасля заканчэння вайны. У адбудоўванні французскай эканомікі значную ролю адыгралі рэпарацыі Германіі, а самой Германіі — ажыццяўленне плана Даўэса.

ПРАВODЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

План Даўэса быў зацверджаны ў жніўні 1924 г. Ён усталяваў новы парадак выплаты Германіяй рэпарацый, накладзеных у рамках Версальскай дамовы. Каб дапамагчы нямецкай эканоміцы, краіне адначасова выдавалася міжнародная пазыка.

1. Прааналізуйце механізм ажыццяўлення плана Даўэса.
2. Як вы лічыце, чаму гэты план быў выгадным дзяржавам, якія ў ім удзельнічалі?
3. Якая дзяржава найбольш выйграла ад рэалізацыі гэтага плана?

У 1929 г. аб'ём вытворчасці ў сусветным маштабе ў 1,5 раза перавысіў даваенны ўзровень. Пры гэтым розныя краіны мелі розныя тэмпы эканамічнага росту. Найбольш значны ён быў у ЗША, Германіі і Францыі. Сярод развітых дзяржаў нізкія тэмпы росту мела эканоміка Вялікабрытаніі.

У другой палове 1920-х гг. у прамысловасці на першы план выйшлі найбольш сучасныя галіны: аўтамабілебудаванне, электратэхнічная, хімічная. Новы тэхнічны ўзровень вытворчасці, яе масавы характар цяпер увасабляла аўтамабільная прамысловасць.

Генры Форд вядомы тым, што ўпершыню пачаў выкарыстоўваць прамысловы канвеер для паточнай вытворчасці аўтамабіляў. Канвеер выкарыстоўвалі і да гэтага, у тым ліку для масавай вытворчасці. Аднак Г. Форд першы «паставіў на канвеер» аўтамабіль — тэхнічна складаную прадукцыю, якая патрабавала тэхнічнай падтрымкі на працягу ўсяго тэрміну эксплуатацыі.

Прадпрыемствы Г. Форда былі ўзорам навуковай арганізацыі працы. На адным з заводаў брыгада работнікаў атрымлівала грошы за тое, што адпачывала. Гэта была сэрвісная брыгада, якая адказвала за бесперапынную работу канвеера.

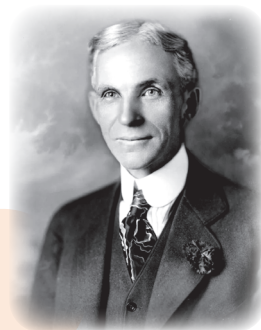
1. Як вы лічыце, якія перспектывы мела ўкараненне канвеера ў вытворчасць?
2. Чаму Г. Форд плаціў грошы супрацоўнікам сэрвіснай брыгады толькі тады, калі яны адпачывалі? Як гэта, на вашу думку, адбівалася на якасці іх работы?

Разам з эканамічным ростам у другой палове 1920-х гг. у краінах Захаду адбывалася і палітычная стабілізацыя. Гэта праявілася ў замацаванні парламенцкай сістэмы. Яе ўмацаванню спрыяла павелічэнне колькасці выбаршчыкаў. У Германіі і Вялікабрытаніі выбарчае права зрабілася ўсеагульным, у тым ліку і для жанчын.

Парламенцкі шлях развіцця актыўна падтрымлівалі сацыялістычныя і сацыял-дэмакратычныя

Новыя з'явы ў эканоміцы

Чаму, на ваш погляд, эканоміка Вялікабрытаніі, самая моцная ў першай палове XIX ст., у гэты перыяд дэманструе адставанне ў тэмпах росту ад самых развітых дзяржаў свету?

Г. Форд

Палітычная стабілізацыя

Растлумачце прычына-выніковую сувязь паміж эканамічнай і палітычнай стабілізацыяй грамадства.

Як вы лічыце, чаму ў гады стабілізацыі (1924–1929 гг.) у краінах Захаду аслабнуў уплыў камуністычных і фашысцкіх партый?

Палітыка рэфармізму

партыі, за якімі ішла асноўная маса рабочага класа. Гэтыя партыі робяцца кіруючымі ў шэрагу краін. У сярэдзіне 1920-х гг. значна аслабнуў уплыў камуністычных і фашысцкіх партый.

Урады заходніх дзяржаў правялі рэформы, у тым ліку і ў інтарэсах рабочага класа, бо разумелі, што паляпшэнне ўмоў працы рабочых, пашырэнне іх палітычных правоў будуць спрыяць устойлівасці буржуазнага грамадства. Палітыка рэфармізму была характэрная ў першую чаргу для дзяржаў са стабільнай парламенцкай сістэмай: Вялікабрытаніі, Францыі, скандынаўскіх краін.

Фактары стабілізацыі заходняга грамадства ў 1924–1929 гг.

Пераадоленне эканамічнага крызісу і рост вытворчасці

Дэмакратызацыя палітычнага жыцця

Павышэнне ўзроўню жыцця насельніцтва

Скарачэнне колькасці сацыяльных канфліктаў

Зніжэнне напружанасці ў міжнародных адносінах

Перадумовы сусветнага эканамічнага крызісу

6. Сусветны эканамічны крызіс і яго наступствы. Эканамічны рост 1920-х гг. аказаўся няўстойлівым. Галоўная прычына гэтага была ў тым, што фарміраванне масавай вытворчасці не суправаджалася фарміраваннем адпаведнага попыту на тавары. Заробкі і даходы асноўнай масы насельніцтва не раслі такімі тэмпамі, якія дазволілі б раскупляць велізарную колькасць вырабленай прадукцыі. У выніку ўтварыўся вялікі лішак тавараў. Гэта вяло да падзення цэн і рабіла непазбежным скарачэнне вытворчасці.

Пачаткам сусветнага эканамічнага крызісу выступіла абвальнае падзенне курсу каштоўных папер

Вялікая дэпрэсія

*§ 26-0. Краіны Захаду ў міжваенны перыяд

на Нью-Ёркскай фондавай біржы 24 кастрычніка 1929 г. Гэты крызіс не меў роўных у гісторыі сваёй працягласцю і маштабамі і атрымаў назву *Вялікай дэпрэсіі*. Крызіс зацягнуўся да 1933 г., а ў асобных краінах — да 1935 г.

Эканамічныя паказчыкі краін Захаду ў 1929–1930 гг.

	ЗША	Вялікабрытанія	Францыя	Германія
Спад прамысловай вытворчасці	50 %	25 %	44 %	50 %
Зніжэнне знешняга гандлю	70 %	60 %	54 %	61 %
Беспрацоўе	32 %	22 %	11 %	44 %

1. Прааналізуйце эканамічныя паказчыкі краін Захаду. Якія з іх сведчаць пра крызісныя з’явы?
2. Якія краіны найбольш пацярпелі ад крызісу? Як вы лічыце, чым гэта абумоўлена?

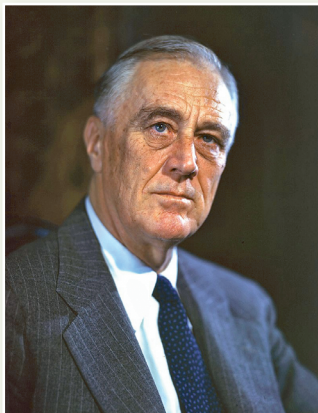
Крызіс 1929–1933 гг. аказаўся настолькі глыбокім, што выхад з яго праз рыначнае зніжэнне цэн быў немагчымы. Буйныя карпарацыі ўтрымлівалі цэны на высокім узроўні. У выніку не раскупляліся лішкі тавараў. Гэта вымусіла ўрады актыўна звяртацца да дзяржаўнага рэгулявання эканомікі і сацыяльных адносін.

У палітычнай сферы вынікам крызісу было масавае расчараванне людзей у парламенцкай дэмакратыі. Вырас уплыў радыкальных палітычных сіл, што імкнуліся да знішчэння парламенцкай сістэмы. У шэрагу краін рэальнай зрабілася фашысцкая пагроза. У Германіі ў 1933 г. да ўлады прыйшла НСДАП. Камуністычныя партыі разглядалі Вялікую дэпрэсію як пачатак краху сусветнага капіталізму. Аднак курс кампартый на ажыццяўленне

Фарміраванне сістэмы дзяржаўнага рэгулявання эканомікі

Змены ў палітычнай сферы

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

З выступлення Ф. Д. Рузвельта
падчас выбарчай кампаніі 1932 г.

Ф. Д. Рузвельт

«Нядаўна было праведзена дэталнае даследаванне канцэнтрацыі бізнесу ў ЗША. Высветлілася, што над нашым эканамічным жыццём пануе крыху больш за шэсцьсот карпарацый, якія кантралююць дзве траціны амерыканскай прамысловасці. Астатняя траціна належыць дзесяці мільёнам дробных бізнесменаў. Яшчэ больш важна тое, што, калі гэты працэс будзе развівацца такімі самымі тэмпамі, да канца цяпершняга стагоддзя намі будзе кіраваць, імаверна, сотня чалавек.

Свабода асобных людзей займацца сваім бізнесам не павінна адмяняцца, калі не закранаюцца шырэйшыя інтарэсы многіх. Мэта ўрада — сачыць за тым, каб не толькі бараніліся законныя інтарэсы нямногіх, але і каб дабрабыт і правы многіх былі захаваныя. Наколькі я разумею, гэта разумнае кіраванне, а не палітыка».

1. Якую небяспеку для эканомікі ЗША бачыў Ф. Д. Рузвельт?
2. У чым, на яго думку, палягае роля дзяржавы ў эканамічных адносінах?
3. Успомніце, якую назву атрымала эканамічная палітыка, што праводзіў Ф. Д. Рузвельт. Ці меў ён рацыю, адстойваючы сваю пазіцыю?

сацыялістычнай рэвалюцыі не знайшоў падтрымкі сярод рабочых. Асноўная маса рабочых падтрымлівала сацыял-дэмакратаў, якія стаялі на пазіцыях абароны парламенцкай дэмакратыі.

Большасць вядучых заходніх дзяржаў выйшла з крызісу, захаваўшы парламенцкую сістэму. Шмат у чым гэта было звязана з тым, што яны сталі на шлях дзяржаўнага рэгулявання эканомікі і сацыяльнага жыцця. Былі праведзены рэформы, накіраваныя на паляпшэнне жыцця людзей. Значна павялічылася колькасць тых, хто атрымліваў дапамогу па беспрацоўі, развівалася сістэма сацыяльна-

Змены ў сацыяльнай
сферы

Успомніце, што такое Народны фронт. У якіх яшчэ краінах Еўропы былі падобныя з'явы?

га страхавання па старасці, хваробе. Звычайнай з’явай сталі аплатныя адпачынкі. У Францыі вялікую ролю ў ліквідацыі пагрозы прыходу фашыстаў да ўлады адыграў Народны фронт.

ПРАВODЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Прышоўшы да ўлады ў Францыі, Народны фронт пачаў шырокамаштабную праграму рэформаў. Так, 20 чэрвеня 1936 г. быў прыняты закон, які ўстанавіў штогадовы аплатны адпачынак. 27 чэрвеня 1936 г. быў прыняты закон, які замацаваў 40-гадзінны рабочы тыдзень на прамысловых, гандлёвых і рамесных прадпрыемствах. У 1937 г. была праведзена падатковая рэформа, у адпаведнасці з якой уводзіўся падатак для дробных прадпрыемстваў у памеры 2% з абароту, а для буйных — 6%. Былі павялічаны падаткі на вялікія спадчыны і даходы, у тым ліку на прыбытак акцыянерных кампаній.

Сярод іншых рэформаў, праведзеных з ініцыятывы Народнага фронту, былі:

- увядзенне абавязковых працоўных дагавораў;
- укараненне праграмы асноўных грамадскіх работ;
- частковая нацыяналізацыя ваеннай прамысловасці і поўная нацыяналізацыя чыгунак.

1. *Калі і як Народны фронт прыйшоў да ўлады ў Францыі? Якія палітычныя партыі ўваходзілі ў склад Народнага фронту?*

2. *У інтарэсах якіх пластоў насельніцтва праводзіліся згаданыя рэформы?*

3. *Якія пласты насельніцтва былі незадаволеныя палітыкай Народнага фронту?*

4. *Якія рашэнні ўрада Народнага фронту ліквідавалі пагрозу прыходу фашыстаў да ўлады ў Францыі?*

Вялікая дэпрэсія прывяла да крызісу Версальска-Вашынгтонскай сістэмы міжнародных адносін. Эканамічны крызіс абвастрыў супярэчнасці паміж вядучымі дзяржавамі свету. Стабільнасць міжнародных адносін, дасягнутая ў сярэдзіне 1920-х гг., была парушаная. Фашысцкія і мілітарысцкія рэжымы, што ўсталёваліся пад уплывам крызісу ў шэрагу краін, узялі курс на перадзел свету ў сваіх інтарэсах з дапамогаю сілы. Гэта адкрывала шлях да Другой сусветнай вайны.

Крызіс Версальска-Вашынгтонскай сістэмы міжнародных адносін

Міжваенны перыяд характарызаваўся нераўнамерным развіццём краін Захаду: крызісы змяняліся перыядамі эканамічнага росту. З развіццём эканомікі былі звязаныя палітычнае развіццё, актыўнасць рабочага руху, уплыў палітычных партый. Сусветны эканамічны крызіс 1929–1933 гг. абвастрыў супярэчнасці паміж дзяржавамі, прывёў да нарастання пагрозы новай сусветнай вайны.

калі ў свеце...

1929 г. — пачатак сусветнага эканамічнага крызісу

на тэрыторыі Беларусі...

1928 г. — увядзенне дзяржаўнага планавання развіцця гаспадаркі па пяцігодках. Пачатак першай пяцігодкі

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Ахарактарызуйце асноўныя этапы развіцця краін Захаду ў міжваенны перыяд. Дайце кароткую характарыстыку кожнаму з іх. Канкрэтызуйце фактамі вывад наконт узаемасувязі сацыяльна-эканамічнага і палітычнага развіцця заходняга грамадства ў гэты перыяд.
2. Прывядзіце прыклады рэвалюцыйнага і эвалюцыйнага развіцця краін Захаду ў міжваенны перыяд. Вылучыце перадумовы эвалюцыйнай і рэвалюцыйнай мадэляў развіцця заходніх краін у 1918–1939 гг.
3. У чым праявілася нераўнамернасць эканамічнага развіцця краін Захаду ў міжваенны перыяд? Вылучыце краіны, эканамічнае развіццё якіх было найбольш паспяховае. Якія фактары на гэта паўплывалі?
4. У чым заключаліся прычыны сусветнага эканамічнага крызісу 1929–1933 гг.? Чым ён адрозніваўся ад іншых эканамічных крызісаў? Якія дзяржавы найбольш пацярпелі ад крызісу? Як вы лічыце, ці паўплываў ён на эканоміку СССР? Сваё меркаванне патлумачце.
5. Вызначце палітычныя, эканамічныя і сацыяльныя наступствы сусветнага эканамічнага крызісу.

